

Institut za pedagoška istraživanja
Beograd

Institut za psihologiju
Filozofskog fakulteta u Beogradu

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNİK RADOVA

Urednici

Vladimir DŽINOVIĆ
Tijana NIKITOVIĆ

12. i 13. mart 2021. godine
Online konferencija

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNIK SAOPŠTENJA

Urednici
Vladimir Džinović
Tijana Nikitović

12. i 13. mart 2021.
Online konferencija

PROGRAMSKI ODBOR

Predsednik

dr Vladimir Džinović, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Članovi

Dr Dušan Stojnov, redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Zora Krnjaić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Slavica Ševkušić, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Nikoleta Gutvajn, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Ivana Stepanović Ilić, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Biljana Stanković, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Nataša Simić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Marina Videnović, naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

msr Sanja Grbić, istraživač saradnik, asistent
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ORGANIZACIONI ODBOR

Predsednik

msr Tijana Nikitović, istraživač pripravnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

ORGANIZATORI SKUPA

INSTITUT ZA PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA
Dobrinjska 11/3 • 11 000 Beograd • Srbija
www.ipi.ac.rs

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU, FILOZOFSKI FAKULTET U BEOGRADU
Čika Ljubina 18-20 • 11 000 Beograd • Srbija
www.f.bg.ac.rs/instituti/IPS/o_institutu

Napomena. Realizaciju ovog istraživanja finansiralo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. Ugovora 451-03-9/2021-14/200018).

MULTIŽANROVSKA ANALIZA NARATIVA U CILJU UNAPREĐENJA OBRAZOVNIH POLITIKA

Katarina Mičić*

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Selena Vračar

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Tijana Jokić Zorkić

Centar za obrazovne politike

Uvod. Pored potrebe da se javne politike temelje na relevantnim i pouzdanim podacima (OECD, 2007) ključno pitanje je na koji način se obezbeđuje da se kroz ove podatke čuje glas onih za čiju dobrobit se javne politike donose (Hoppe, 2011). Zahtev za participativnošću u donošenju, evaluiranju i reformulisanju obrazovnih politika, posebno je izražen zbog ostvarivanja pravednosti i inkluzivnosti kao globalno prioriternih obrazovnopolitičkih ciljeva (European Commission, 2006; UNESCO; 2010). No, osigurati da se čuju glasovi marginalizovane grupe predstavlja izazov, a osigurati da dospeju na radar obrazovnih politika - još veći. Pored negativnog stava koji dovodi do isključivanja, segregacije i ignorisanja, posebno u slučaju Roma (Brown et al., 2015), migranata (Bartlett, 2015; Kovacs Cerovic, 2021), ali i drugih marginalizovanih grupa, deo problema predstavlja i metodologija prikupljanja podataka i organizovanja participacije.

U ovom radu ćemo predstaviti multižanrovsku analizu narativa (MŽAN) (Daiute, 2013; Daiute & Kovacs Cerovic, 2017) kao metodologiju koja je posebno prilagođena dolaženju do i analiziranju mišljenja marginalizovanih grupa, ilustrujući je kroz prikaz glavnih nalaza tri studije u kojima smo je upotrebile.

Metod. Teorijski oslonac MŽAN vuče koren iz radova Bakhtina (1986), a u novije vreme De Fina i Georgakopoulou (2008) i Daiute (2013), koji naraciju postavljaju kao dijalošku aktivnost, uvek usmerenu na aktuelnog ili zamišljenog sagovornika (a ne kao iskaz o sebi ili narativ identiteta), praksu u konkretnom kontekstu, sa namerom stvaranja smisla sagovorniku i samom sebi. Ispitanici koriste razne žanrove kako bi izrazili višestruke aspekte svog znanja, iskustva i nastojanja, iskazujući tako kompleksnost načina na koje interaguju sa svojim okruženjem - načina koji su u funkciji osmišljavanja i stvaranja značenja, ali i u funkciji informisanja drugih o trenutnim izazovima, strategijama i uspesima u situacijama u kojima se nalaze. Pisanje priče podrazumeva promatranje detalja u vezi sa akterima situiranim u vremenu

* Email: katarina607@gmail.com

i prostoru, pisanje pisma podrazumeva svrsishodnu selekciju i orkestraciju samoregulišućih iskustava, pisanje zahteva podrazumeva direktno obraćanje datoj publici (osobi, grupi ili instanci) i uključuje osvrt na norme i očekivanja, dok kolaborativno dovršavanje priča stvara plodan poligon za pregovaranje značenja. Sva četiri žanra omogućavaju dublje razumevanje raznolikosti shvatanja i perspektiva (Daiute, 2013; Daiute et al., 2020), te MŽAN ima potencijal sagledavanja kompleksnosti pozicije isključenosti, stvarajući prostor za uključivanje više interesnih grupa i kolaborativno rešavanje problema kao korak ka participativnom formulisanju politika. Upotreba metodologije u istraživanjima o kojima izveštavamo prikazana je u Tabeli 1.

Tabela 1. Uzorci i korišćeni žanrovi po studijama

Studija	Ispitanici (N)	Upotrebljeni žanrovi
Narativi romskih pedagoških asistenata	Romski pedagoški asistenti (174)	Priča o svom putu Priča o romskom detetu Pismo budućem pedagoškom asistentu Kolaborativno razrešenje konfliktnog događaja opisanog u medijima Poruke nastavnicima
Narativi o iskustvu školovanja migranata	Domicilni učenici (95) Migrantski učenici (36)	Priča o detetu u školi Pismo vršnjaku
Narativi o školovanju za vreme pandemije	Učenici (345) Studenti (110) Nastavnici (70) Roditelji (189)	Priča o nastavi tokom pandemije Priča o učeniku iz osetljive grupe Priča o promeni Pismo vršnjaku/kolegi/drugom roditelju Zahtev za unapređenje nastave

Materijal je prikupljan kroz radionice dinamičkog pripovedanja (eng. dynamic storytelling workshop; Daiute & Kovacs Cerovic, 2017), s tim što je u poslednjem istraživanju radionica zamenjena elektronskim upitnikom. Za obradu podataka korišćena je induktivna analiza vrednosti (Patton, 2002; Daiute, 2013), koja podrazumeva kodirannje najmanjih delova narativa koji nose značenje. Zbog toga je celokupni materijal prelazio više hiljada kodiranih jedinica, što je stvorilo mogućnost za napredne kvantitativne obrade. Ove obrade su podrazumevale analizu zastupljenosti pojedinih kodova ili tematskih kategorija kodova, analizu razlika po žanrovima, po interesnim grupama (t-test ili ANOVA) i registrovanje obrazaca u podacima (klaster analiza).

Rezultati i diskusija. U nastavku ćemo prikazati najvažnije nalaze iz svake studije, da bismo ilustrovale efekte metodologije i diskutovale potencijalni značaj za informisanje obrazovnih politika. U studiji o romskim pedagoškim asistentima (Daiute et al., 2014; Daiute & Kovacs Cerovic, 2017) svaki žanr elicitira različite aspekte kompleksnosti situacije u kojoj se Romi nalaze, kao i načine njihovog učestvovanja u sprovođenju inkluzivne politike. Asistenti

su *Priču o svom putu* iskoristili da iskažu svoje uspehe u obrazovanju i povezanost sa romskom zajednicom. U *Priči o romskom detetu u školi* referišu na prepreke koje okružuju romsku decu i porodicu - od dubokog siromaštva, diskriminacije, do tradicionalizma i nasilja, ali i na nadu u spas. *Pismom budućem romskom asistentu* usmeravaju pažnju na skrivene slojeve diskriminacije Roma u školi, i motivišu na istrajnost u svom pozivu i pomaganje romskoj deci u postizanju uspeha. Kroz *Kolaborativno završavanje započete priče* o konfliktnom događaju između Roma i domicilne populacije prikazane su različite interpretacije toga na kojim akterima obrazovnog sistema leži odgovornost za inkluziju Roma, što ukazuje na potrebu za širokom participacijom u sprovođenju romskih politika. *Poruke nastavnicima* tematizuju njihovu odgovornost i pozivaju na pružanje istinske podrške i negovanje visokih očekivanja od romskih učenika nasuprot zanemarivanju*.

MŽAN korišćena je i u jeku migrantske krize (Daiute et al., 2020; Kovács-Cerović et al., 2018), kada su učesnici bili domicilni i migrantski učenici, koji su pisali o svom doživljaju međusobnog susreta. Transponovanje metodologije na dečiji uzrast se pokazalo lako izvodivim, a najzanimljiviji rezultati tiču se sličnosti i razlika između vrednosti identifikovanih u narativima domicilne i migrantske dece, kao i razlika u korišćenju različitih žanrova kod migrantske dece. Tako, obe grupe učenika podjednako izražavaju subjektivne refleksije i osvrću se u sličnoj meri na kulturološke i socijale aspekte školovanja migranata. Sa druge strane, migrantski učenici u većoj meri ističu politička pitanja i odrednice vremenskih i prostornih dimenzija, dok su domicilni učenici više usmereni na odnose, osobe i dobro ponašanje, ukazujući na to da razlike proističu iz životne situacije u kojoj se učesnici nalaze, a ne iz kulturoloških razlika. U pogledu razlika između žanrova, priče su češće korišćene za osvrtnje na kulturološke, a pisma na subjektivne aspekte iskustva.

Konačno, metodologiju MŽAN transponovali smo i u digitalno okruženje za vreme nastave na daljinu usled pandemije virusa SARS-CoV-2, da bismo dali mogućnost učenicima i studentima (a kasnije i nastavnicima i roditeljima) da artikuliraju svoje impresije o do sada nezamislivim okolnostima učenja i života (Mičić et al., 2020; Vračar et al., 2020; Mičić et al., 2020). Ono što svi akteri dele u svom iskustvu jesu doživljaji haotičnosti organizacije nastave i preplavljenosti obavezama, koji su živopisno prikazani u narativima čak i nakon deset meseci izmenjenog režima rada škola. Takođe, učenici kroz opise očekivanih i nepredviđenih dobiti, ali i negativnih iskustava nastave na daljinu, a nastavnici kroz opise svojih praksi za vreme nastave na daljinu, otkrivaju potencijal novih tehnologija za transformaciju procesa nastave i učenja, ali i nužnih preduslova koji moraju biti ispunjeni da bi nastava bila efektivna i da bi se učenje dogodilo. Pored tehničkih uslova i jasnih smernica od strane nadležnih institucija, narativi kao nužne faktore ističu i pedagoške kompetencije nastavnika u digitalnom okruženju, kao i veštine samoregulacije kod učenika. Evaluativne ekspresije, bilo u vezi sa realizacijom nastave ili sa sopstvenim učešćem u njoj, ispitanici su mahom iskazivali kroz priče; strategije za pristup

* Ova studija je doprinela stvaranju Asocijacije pedagoških asistenata, u čijem izdanju je izašla i jedna kolekcija narativa produkovanih u toku radionica dinamičkog pripovedanja.

novim obavezama i emocionalno nošenje sa situacijom pokazale su kroz pisma, dok su teme kompetencija nastavnika i pitanje kvaliteta nastave sagledavana kroz zahteve. Sagledavanje ovih tema kroz različite žanrove i vizure više aktera raspliće njihovu složenost, ukazujući na mnogostrukost značenja kojima su ispunjene, te na diverzitet okolnosti i konteksta zbog kojih su iz različitih razloga relevantne našim akterima.

Zaključak. Naša istraživanja upotrebom MŽAN pokazuju da složenost i nijansiranost poruka kroz različite narativne žanrove višestruko prevazilazi fon uobičajenog diskursa kada se govori o grupama čiji se glas nedovoljno čuje. Osvetljavaju se mehanizmi društvene i institucionalne diskriminacije (najviše u romskoj studiji), strategije nošenja sa preprekama i krizama (najviše u migrantskoj studiji) i načini na koje visok stepen neizvesnosti, sa kojim se suočava celokupan obrazovni sistem, pojačava postojeće prepreke za postizanje pravednosti u obrazovanju (najviše u COVID studiji). Svaki žanr rasvetljava različite diskurzivne prakse u zavisnosti od sfere iskustva na koju se odnosi i od ličnih pozicija u datom sociokulturnom kontekstu. Takođe, kvantitativna analiza koju omogućava veliki uzorak jedinica, dodatno jača mogućnost uticaja na obrazovne politike, i nudi vrstu podataka na kojima se one mogu zasnivati, a da se pritom ne izgubi bogatstvo značenja proisteklih iz kvalitativne analize narativa. Konačno, naše iskustvo sa uključivanjem više interesnih grupa u isti istraživački okvir daje šansu za unapređenje međusobnog razumevanja i kolaborativno rešavanje problema kao prvi korak ka participativnom formulisanju javnih politika.

Ključne reči: *multižanrovska analiza narativa; obrazovne politike; pravednost; multiperspektivnost.*

Literatura

- Bakhtin, M. M. (1986). The problem of speech genres. In *Speech genres and other late essays* (pp. 259-422) (C. Emerson & M. Holquist, Trans.). Austin, TX: University of Texas Press.
- Bartlett, L. (2015). *Access and quality of education for international migrant children. Background paper prepared for the Education for All Global Monitoring Report 2015*. Paris: UNESCO.
- Brown, P., Dwyer, P., Martin, P., Scullion, L., & Turley, H. (2015). *Rights, responsibilities and redress. Research on Policy and Practice for Roma Inclusion in Ten Member States. Research Report*. Brussels: European Commission.
- Daiute, C., & Kovač-Cerović, T. (2017). *Minority Teachers: Roma in Serbia: Narrate Education Reform*. Belgrade: Institute of Psychology.
- Daiute, C. (2013). *Narrative Inquiry: A Dynamic Approach*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Daiute, C., Kovács Cerović, T., Mičić, K., Sullu, B., & Vracar, S. (2020). Dynamic values negotiating geopolitical narratives across a migration system. *Qualitative Psychology, 7*(3), 367–383. <https://doi.org/10.1037/qap0000166>.
- Daiute, C., Kovač-Cerović, T., Jokic, T., Todorova, R., Ataman, A. (September, 2014): *Dynamic Storytelling by Roma Pedagogical Assistants* [Paper presentation]. European Conference of Educational Research 2014, Porto, Portugal.
- De Fina, A., & Georgakopoulou, A. (2008). Analysing narratives as practices. *Qualitative research, 8*(3), 379-387.

- European Commission. (2006). *Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament. Efficiency and equity in European education and training systems.*
- Hoppe, R. (2011). Institutional constraints and practical problems in deliberative and participatory policy making. *Policy & politics*, 39(2), 163-186.
- Kovacs Cerovic, T. (2021). Education of migrants and vulnerable group: Trauma or protective factor? In A. Hamburger, C. Hancheva & V. Volkan (Eds.) (2021). *Social Trauma - An interdisciplinary textbook*. Cham, Switzerland: Springer Nature.
- Kovács Cerović, T., Grbić, S. and Vesić, D. (2018). How Do Schools Integrate Refugee Students? First Experiences from Serbia In F. Dovigo (Ed.), *Challenges and Opportunities in Education for Refugees in Europe. From Research to Good Practices*. Rotterdam: Brill | Sense.
- Mičić, K., Vračar, S., & Kovač Cerović, T. (2020, Novembar 27-28). „Kakva je ovo nova škola i kako da se snađem u njoj”: učenička perspektiva nastave na daljinu za vreme vanrednog stanja 2020. godine u Srbiji. [Paper presentation]. 68. kongres psihologa Srbije.
- Mičić, K., Vračar, S., & Skočajić, M. (2020, September 25-26). *Students' experiences of online schooling during the 2020 Spring lockdown in Serbia*. [Paper presentation]. 16th International Conference Days of applied psychology 2020, Niš.
- OECD (2007), *Evidence in Education: Linking Research and Policy*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264033672-en>.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA Sage Publications.
- UNESCO, Global Education Monitoring Report Team (2010). *Reaching the marginalized: EFA global monitoring report*, 2010. Paris: UNESCO.
- Vračar, S., Mičić K., & Simić, N. (2020, Novembar 27-28). *Onlajn univerzitetska nastava: perspektiva studenata iz Srbije*. [Paper presentation]. 68. Kongres psihologa Srbije.